

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ПРОБЛЕМАТИКА І ПОЕТИКА ДИТЯЧОЇ ПРОЗИ

ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала : студентка 411 групи

Спеціальність: 014.01 Середня освіта
(Українська мова та література)
Освітньо-професійної програми
«Середня освіта (Українська мова та
література)»

Бородовська Марія Олександрівна

Керівник : кандидат філологічних наук,
доцент Немченко І.В.

Рецензент : кандидат філологічних наук,
доцент Загороднюк В. С.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Із історії дослідження проблеми.....	7
1.1 Українська дитяча проза перших десятиліть ХХ-го століття: особливості розвитку, рівень наукового осмислення її здобутків.....	7
1.2 Дитячі оповідання В. Винниченка в оцінках літературознавців.....	12
РОЗДІЛ 2. Проблематика і поетика дитячих оповідань В. Винниченка..	17
2.1 Проблематика дитячої прози письменника.....	17
2.2 Особливості поетики дитячих оповідань В. Винниченка.....	36
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Актуальність дослідження. Творчий доробок визначного українського письменника Володимира Кириловича Винниченка (1880-1951) надзвичайно багатий і різноманітний: це численні романи, повісті, драми, комедії, оповідання, нариси, трактати та інші художні й публіцистичні форми. Його дитяча проза належить до золотого фонду вітчизняної літератури. Це гостросюжетні, яскраві за своєю художньою формою тексти, створені з позицій соціальної справедливості. Слід узяти до уваги також те, що оповідання В. Винниченка є якоюсь мірою автобіографічними, що теж є дуже цікавим для дослідника. Письменник був і залишається «викликом для кожного літератора» (М. Гарасевич).

Порою літературного дебюту В. Винниченка, що став знаковою постаттю на тлі розвитку вітчизняного неореалізму, був період зламу століть, який знаменується не тільки зміною дат, а й появою нових поглядів і теорій, нових провідних імен у сферах культурного життя та літератури. Про нього писали М. Вороний, О. Дорошкевич, С. Єфремов, М. Зеров, М. Коцюбинський, Я. Мамонтов, Леся Українка, І. Франко, П. Христюк та багато інших письменників, критиків, літературознавців перших десятиліть ХХ століття. Зокрема О. Дорошкевич зазначав, що мала проза В. Винниченка має образно-фрагментарний почерк, що характерно саме для течії неореалізму.

Сучасні дослідники життєвого й творчого шляху В. Винниченка, серед яких О. Гнідан, Л. Дем'янівська, В. Гуменюк, Т. Гундорова, Т. Денисюк, М. Жулинський, Л. Мороз, В. Панченко, Г. Сиваченко, В. Солдатенко, Н. Шумило, у своїх працях приділяють увагу аналізу філософських, суспільно-політичних, художніх поглядів письменника, відзначають його інтерес до нових віянь у літературі, мистецьких експериментів.

Протягом двох останніх десятиліть до творчого доробку Володимира Винниченка дослідники звертались досить часто, не винятком була і дитяча проза письменника. Серед оповідань В. Винниченка визначають твори про дітей і твори для дітей. До перших належать оповідання «Федько-халамидник» і «Кумедія з Костем». Їх ще можна кваліфікувати як твори для сімейного читання. Другу ж групу репрезентують оповідання «Бабусин подарунок» і незакінчений цикл «Намисто».

Проблема творення дитячих характерів у прозі В. Винниченка досліджувалася у працях Л. Дем'янівської, Л. Малець, О. Ковальчука, І. Одинець. Але й сьогодні лишається широкий простір для студій над дитячою новелістикою письменника, тож обрана нами тема відзначається **актуальністю**, викликана потребами сучасності.

Мета дослідження: висвітлити проблематику та особливості поетики дитячої прози В. Винниченка.

Завдання:

- розглянути українську дитячу прозу перших десятиліть ХХ-го століття як об'єкт дослідження літературознавців;
- висвітлити питання оцінки дитячих оповідань В. Винниченка критикою;
- дослідити проблематику прози письменника про дітей і для дітей;
- окреслити особливості поетики дитячих оповідань митця;
- визначити місце дитячої прози В. Винниченка в літературному контексті доби.

Об'єктом дослідження є збірка оповідань В. Винниченка «Намисто» та інші його твори дитячої тематики.

Предметом дослідження є проблематика та поетика дитячих творів письменника.

Методи дослідження: у роботі використано елементи системного, історико-функціонального, біографічного, герменевтичного методів. Системний метод допомагає всебічно розглядати текст у єдності змісту і форми, як окрему художню систему. Історико-функціональний метод дозволяє визначити суспільний резонанс студійованих творів. Біографічний метод сприяє висвітленню автобіографізму оповідань письменника, а герменевтичний – їх інтерпретації. Дослідження ґрунтується на загальнонауковій методиці аналізу, синтезу, спостереження, добору та систематизації матеріалу.

Практична цінність: результати роботи можна використати на заняттях з української літератури в загальноосвітній і вищій школах, під час підготовки курсових і випускних кваліфікаційних робіт студентами філологічних спеціальностей, при проведенні факультативних занять та засідань літературних гуртків тощо.

Апробація роботи: окремі положення нашого дослідження було оприлюднено в двох доповідях: «Образ страху в оповіданнях «Хо» М. Коцюбинського та «Віють вітри, віють буйні...» В.Винниченка» на Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Неоміфологізм в українській і світовій літературах» (Херсон, жовтень 2019 р.) та «Проблематика і поетика творів В. Винниченка та М. Василенка для дітей» на регіональній науковій конференції «Микола Василенко і процес відродження української культури та державності» (Херсон, травень 2019 р.), а також заслухано на засіданні проблемної групи «Поетика творів письменників Херсонщини та української діаспори» (Херсон, листопад 2019 р.).

Публікації: 1. Бородовська М. Образ страху в оповіданнях «Хо» М. Коцюбинського та «Віють вітри, віють буйні...» В. Винниченка *Неоміфологізм в українській і світовій літературах*: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції / [редактори-упорядники Алла Демченко, Тетяна Цепкало]. Херсон: ХДУ, 2019. С.25-31.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 51 с.

РОЗДІЛ 1

ІЗ ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

1.1 Українська дитяча проза перших десятиліть ХХ-го століття: особливості розвитку, рівень наукового осмислення її здобутків

Період кінця 19 – поч. 20 ст. був періодом великих змін у суспільному житті, з'являється великий інтерес до питань освіти, соціального і естетичного виховання дітей та юнацтва. На сторінках дитячих газет і журналів ведеться боротьба між прогресивними та консервативними поглядами на проблеми навчання і виховання молодого покоління.

Серед усіх дитячих видань того часу помітне місце займав львівський двотижневик «Дзвінок» (1890-1914), до роботи якого мали змогу долучитись талановиті українські письменники (І. Франко, Л. Глібов, М. Коцюбинський, Леся Українка та ін.). Тут друкувалися твори Т. Шевченка, Марка Вовчка, С. Руданського, переклади з зарубіжних літератур.

Поява періодики на Східній Україні розпочинається саме на початку ХХ-го століття, коли могилів-подільська газета «Світова зірниця» почала випускати в 1906 році свій щомісячний журнал для дітей під назвою «Читайте, діти». Перш за все його наповнювали твори релігійно-повчального характеру.

З 1908 – 1912 рр. і в 1914 р. у Києві виходив друком журнал за редакцією Олени Пчілки під назвою «Молода Україна». В журналі друкувалися відомі письменники, такі як С. Васильченко, Б. Грінченко, Леся Українка, О. Олесь, Х. Алчевська, М. Рильський.

На початку ХХ-го століття відбувалася запекла боротьба між революційно-демократичним, демократичним та ліберально-буржуазним напрямками. Письменники-ліберали у своїй творчості найчастіше

змальовували сирітське життя дітей, аби показати добрість щирих до інших людей панів, духовенства. На перший план вони ставили питання морально-релігійного виховання. Саме тому багато так званих різдвяних творів, в яких дитинство зображується у рожевих барвах, а ідейні вказівки – в проповіді покори і слухняності.

На зламі ХІХ – на початку ХХ століття більшість оповідань на дитячу тематику написали західноукраїнські письменники. Василь Стефаник через показ дитячої психології та поведінки, долі дитини глибше змальовував життя зубожілого селянства («Діточа пригода», «Катруся», «Новина»).

Марко Черемшина написав чудову новелу про сироту, який для того щоб не померти від голоду, ссе вим'я корови. Цей твір виховував у дітей співчуття до знедолених. Під впливом Льва Толстого писав повчальні оповідання Степан Ковалів. Пропрацювавши педагогом, він добре розумівся на дитячій психології та поведінці. Саме педагогічна діяльність ставала темами для його оповідань з шкільного життя («В останній лавці», «Незварені яблука»). Він один з перших українських письменників, який відтворив у своїх творах каторжну працю малих дітей на промислах («Світ учить розуму»). Сорок років педагогічної праці Уляни Кравченко також послужили поштовхом для написання дитячих творів та віршів. Вона надрукувала у формі розмови з дитиною низку віршів і пройняті ліризмом оповідання, збірки «Проліски» (1921), «В дорогу» (1921), «Шелести нам, барвіночку» (1932).

Відомим письменником, що творив для дітей був і М. Коцюбинський. Його казки «Про двох цапків», «Дві кізочки», «Івасик та Тарасик», «Чого ж вони зраділи?» мають дидактичний характер: засуджують впертість, лінь і безтурботність, жорстокість до природи. У своїх оповіданнях Коцюбинський показує дитину не тільки у якихось певних життєвих ситуаціях, а й заглиблюється в її внутрішній світ. Митець захоплюється своїми героями,

наділяючи їх привабливими рисами зовнішності, а також багатим внутрішнім світом і показує їх уміння протидіяти жорсткому, байдужому світові експлуататорського суспільства.

Відомою письменницею, що також дуже часто бралася до написання дитячих казок була Леся Українка. Інколи вона це робила з цензурних міркувань. Казка відкривала їй великі можливості для показу складних соціальних конфліктів («Осінь казка», «Казка про Оха-чудотвора»). Окрім цього є у письменниці казки, які були написані спеціально для маленьких дітей. Прикладом може слугувати казка під назвою «Біда навчить», написана за народним прислів'ям. Леся Українка розширила його до розміру казки. Головним персонажем твору став безтурботний горобчик. Загалом твір має гумористичне забарвлення. Казка «Лелія» написана у формі подорожі-сну хворого Павлуся з царицею ельфів. Незвичайно поєднавши реальне життя з фантастичними уявленнями, письменниця знайомить дітей із розбіжностями тогочасного капіталістичного суспільства. Старанна праця Лесі Українки в написанні літературних казок мала великий успіх. Вона надавала дитячій літературі ключового значення у вихованні юного покоління, тому активно працювала над її збагаченням.

Окрасою дитячої літератури 20-х років ХХ століття були оповідання «Пилипко» (1923) і «Червона хустина» (1924) А. Головка. Вони заклали галерею образів дітей – учасників складних подій в історії народу. У цей період дуже мало писали про шкільне життя. Але все таки був один літератор, якому найкраще вдавалися тексти на цю тему – це Степан Васильченко і його відомі усім нам твори «Авіаційний гурток» та «Олив'яний перстень». У 20- 30-х роках тематичний обсяг дитячих книг стає значно ширшим. У маленьких читачів уже існувало ціла низка улюблених книг із захоплюючим сюжетом і героїв, що їх творили Н. Забіла, О. Копиленко, О. Донченко, М. Трублаїні, О. Іваненко тощо.

Здобутки і втрати вітчизняної дитячої літератури перших десятиріч ХХ століття знайшли відображення у численних оглядах, нарисах, статтях, рецензіях. Українські літературознавці поступово змінюють свої погляди на це мистецьке явище в бік позитиву та неабиякої значимості. Саме у цей період її активно друкують і вона опиняється в центрі прискіпливої уваги науковців. Відбувається переосмислення літературних традицій написання текстів для дітей і про дітей, спостерігається трансформація художніх моделей поведінки юних героїв, враховуючи нові життєві обставини, іншу суспільну дійсність. Література для дітей – це прошарок високохудожніх творів, позначених різноманітною проблематикою і тематикою, багатством жанрових форм та різнобічністю образів.

Серед головних проблем дослідження літератури для дітей та юнацтва була відсутність сталої теоретичної і літературно-критичної традиції. До 90-х років ХХ століття у наукових колах панувала практика усвідомлення літератури для дітей з педагогічної точки зору, науковці приділяли увагу її ідеологічній направленості, пізнавальному і виховному плану.

Дитяча література не протиставляється «дорослій» літературі, а набула актуальності в контексті національного письменства під впливом західноєвропейських досліджень, яким в Україні почали приділяти увагу з періоду її незалежності. Щоправда, філологічні методи до її вивчення застосовувалися й раніше, свідченням цього є підручник Любові Кіліченко «Українська дитяча література», статті і рецензії, вміщені у літературно-критичному щорічнику «Література. Діти. Час» (1976 – 1990 рр.). На сучасному етапі «Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва» видає під такою назвою вісники з дослідженнями провідних науковців.

Відомі дослідники в галузі дитячої літератури В. Кизилова, В. Костюченко, Л. Маценко-Бекерська, У. Гнідець, Н. Марченко, Л. Овдійчук,

О. Папуша, Т. Гребенюк, Е. Огар, Б. Салюк, Н. Резніченко, М. Славова студіюють різні її аспекти.

Основи теорії літератури для дітей та юнацтва, методології її осмислення аналізують Ольга Папуша, Лідія Маценко-Бекерська, Маргарита Славова. У соціокультурному контексті книжки для дітей вивчає Емілія Огар. Значний внесок у розвиток досліджень зробила Уляна Гнідець. Наталія Марченко акцентує свою увагу на біографічному жанрі, дискурсі дитинства. Сергій Іванюк займається вивченням концепції юного героя та читача в літературі для дітей, літературній казці. Об'єктом дослідження Лідії Овдійчук є жанрова природа дитячої прози. Найактивнішими і найвідомішими критиками дитячих книжок виступають: Валентина Вздольська, Тетяна Качак, Оксана Думанська, Ольга Купріян, Лідія Овдійчук, Ганна Улюра.

У дослідженні української прози для дітей і юнацтва можна спостерігати такі спрямування: 1) зосередження уваги на художніх особливостях поетики творів, розгляд їх саме у площині історії, а не теорії літератури або методології вивчення; 2) зосередження дослідницького погляду на одному творі, доробку одного автора, а не літератури певного історико-літературного періоду; 3) переважання в наукових дослідженнях тематичного, проблематичного та жанрового аспектів, недостатня увага до образного рівня творів; 4) превалювання спорадичних статей про твори, що написані для дітей над працями узагальнюючого характеру; 5) непостійне вивчення літератури для дітей і юнацтва у контексті українського та світового літературного процесу.

Дефініція дитяча література позначає комплекс творів як художнього, так і нехудожнього характеру, встановлених для читання дітьми різних вікових категорій (і створених з урахуванням специфіки дитячої психології). Твори дитячої літератури є предметом видань для дітей.

Література для дітей та юнацтва є своєрідною цариною мистецтва слова. Визначення її смислової специфіки є досить суперечливими. У «Літературознавчій енциклопедії» Юрій Ковалів розрізняє дитячу літературу і літературу для дітей: «Дитяча література – усна і писемна словесність, творена дітьми. До неї належать безпосередньо пов'язані з грою різні жанри фольклору...» [16, с. 9].

У «Лексиконі загального і порівняльного літературознавства» Людмила Сердюк стверджує, що «дитяча література – художні, наукові, науково-популярні твори, які написані для дітей. Найчастіше в це поняття включаються твори «дорослої» літератури, що назавжди ввійшли в коло дитячого читання» [16, с. 9].

Починаючи з ХХ-го століття і до сьогодні, дитяча література стала невід'ємною частиною літературного процесу. Серед її дослідників можемо зазначити таких відомих літературознавців як: І. Бойцун, Л. Лебедівна, П.Лещенко, Л. Маляренко, М. Острик, Г. Паперна, О. Перетята, Ф. Погребенник, І. Проценко, М. Тараненко, Б. Шалагінов, Ю. Ярмиш та ін. У працях таких авторів простежувалися особливості дитячих творів початку ХХ століття (тексти М. Коцюбинського, В. Стефаника, Лесі Українки, І. Франка, С. Черкасенка та ін.), або ж 20-30-х років (Н. Забіла, О. Копиленко, О. Донченко, М. Трублаїні, О. Іваненко тощо).

1.2 Дитячі оповідання В. Винниченка в оцінках літературознавців

Хоча творчий доробок В. Винниченка як письменника досить багатий і на повісті, і на оповідання, і на романи, але без творів для дітей та про дітей його спадщина була б збідненою. Перші твори дитячої тематики, зокрема «Кумедія з Костем», «Федько-халамидник» і «Бабусин подарунок»

користувалися великою популярністю серед дітлахів. Згодом вийшов цикл дитячих оповідань під назвою «Намисто», де були зібрані усі твори письменника, присвячені юним читачам. Навіть попри те, що у 1920 році письменник покинув межі України, вище згадані твори все одно виходили друком і навіть були включені до шкільної програми.

В оповіданнях В. Винниченка дитячий світ досить міцно поєднується зі світом дорослих. Зосереджуючи увагу на образах дітей панів, купців та звичайних трудівників, письменник змальовує їх у складних заплутаних стосунках один з одним і з дорослими людьми. Як зазначала Тетяна Качак: *«Прозаїк з любов'ю показує образи дітей, поведінка яких не є зразковою, відступаючи від приписів тогочасної педагогіки, яка наполягала, що література для дітей має надавати приклади для наслідування.»* [16, с. 135]. Яскравим прикладом на підтвердження цього може стати оповідання «Федько-халамидник», у якому зображується життя, пригоди і витівки маленького шибеника, з яким, до речі, порівнює себе і сам автор твору.

На межі XIX – XX століть став зрозумілим той факт, що український реалізм набув нових особливостей. Письменників почало все більше цікавити внутрішнє «Я» людей. Саме ці особливості можна простежити і в оповіданнях В. Винниченка. Проблема психологізму художніх творів є злободенною і на сьогодні.

Чимало дослідників і літературознавців займалися вивченням творчого доробку письменника. У різноманітних статтях, нарисах, оглядах можна знайти як позитивні, так і негативні відгуки про творчість митця.

Загалом критики виділяли нові ще невідомі для себе риси художньої манери у творчості Володимира Кириловича. Як зазначав О. Гермайзе: *«Було щось свіже, стихійне, оригінальне й талановите в цьому письменникові, що не йшов упертим шляхом української народницької літературної традиції, а впевнено вступав на новий, освітлюючи те, куди рідко заходила увага*

української белетристики, трактуючи так, як того Винниченків літературний попередник не міг трактувати» [8, с. 7]. Критик позитивно оцінював роботу митця, вважаючи В. Винниченка новатором.

На думку Ореста Кам'яницького, мала проза письменника насичена яскравими і драматичними подіями: *«Він має, як мало хто з українських письменників, хист захоплювати читача сюжетом, оповіданням, розвитком дії, яскравими образами, тонким і іноді досить глибоким психологічним аналізом»* [15, с. 6.]. Критик вважає, що творчий доробок митця слід оцінювати не тільки за художні особливості, а в першу чергу за моральність змісту. Не можна не погодитись із цією думкою, адже і справді оповідання В. Винниченка захоплюють своїми динамічними сюжетами, неповторними образами і вчинками маленьких героїв.

Як зазначав І. Кончіц, Володимир Кирилович вклав в українську літературу психологічний аналіз внутрішнього «Я» своїх персонажів, вмів передати почуття і переживання героїв через текст: *«Як психолог... всю свою здібність письменник вживає на те, аби розкриваючи душу народну, віднаходити в ній дорогі перлини-самоцвіти...»* [18, с. 170] Критик оцінив манеру написання письменника і схвально ставиться до того, що автор використовує у своїх творах образи простого українського народу з його характерами, мовними особливостями і традиціями.

Відомий письменник М. Коцюбинський також позитивно відгукувався про творчість митця, ось його слова: *«Кого у нас читають? Винниченка. Про кого скрізь йдуть розмови, як тільки річ торкається літератури? Про Винниченка. Кого купують? Знов Винниченка.»* [41].

Іван Франко та Леся Українка були у захваті від творчості митця. Франко вважав В. Винниченка одним з найяскравіших письменників-початківців. Щодо Лесі Українки, вона наголошувала на тому, що це дуже талановитий письменник, що лише талановита людина змогла б створювати

такі шедевральні твори: *«Безталанний не може випадково виявити те, чого у нього нема. Тільки талант міг створити такі живі постаті, ці природні діалоги і, особливо, цю широку яскраву картину.»* [41].

Однією з визначних рис дитячих Винниченкових оповідань був прийом контрасту образів, це помітив і С. Погорілий, який назвав *«Золотим кільцем»* [27, с.3 – 12] змалювання образів-персонажів. І справді, герої дитячих творів Д/ Винниченка часто мають протилежні характери, умови життя і соціальний статус. Щодо прийому контрастів у творах митця висловив свою думку також С. Єфремов, він наголошував на тому, що тексти письменника занадто перенасичені контрастами : *«Надто виразно і сильно виходять у Винниченка першої пори картини контрастів – психологічних чи соціальних, однаково, – і автор наче пишається тим, що поруч ставить якнайдужчі суперечності, зводить їх до купи, роздягає з тих лагідних форм, у які вбирає їх міщанська буденщина.»* [12]

Ще однією дослідницею дитячої творчості В. Винниченка є Олена Вовк, яка у своїй статті *«Емоційний потенціал дитячих оповідань Володимира Винниченка»* наголошувала на тому, що митець є майстром у зображенні психології своїх героїв, саме це і відрізняло на думку дослідниці письменника від інших відомих творців, ось її слова: *«Значний емоційний потенціал мають твори Володимира Винниченка, присвячені дітям. Винниченко виступає майстром витонченого психологізму, що відрізняє його оповідання від подібних Грінченка, Васильченка, Коцюбинського, Стефаніка. Він – майстер динамічної сюжетної розповіді, проникливого бачення суспільної та індивідуальної психології людей, його мова – метафорична, пейзажі – колоритні.»* [7, с. 195].

Отже, можна зробити висновок про те, що загалом критики позитивно оцінювали дитячі твори В. Винниченка, багато хто з них наголошував на тому, що його оповідання будуються на психології дитини, а також відзначали, що у письменника справжній талант і що не кожен зможе так

яскраво зобразити дитячі характери, почуття і переживання, як це зробив Володимир Кирилович.

РОЗДІЛ 2

ДИТЯЧІ ОПОВІДАННЯ В. ВИННИЧЕНКА: ПРОБЛЕМАТИКА І ПОЕТИКА

2.1 Проблематика дитячої прози письменника

Збірка «Намисто» поєднала в собі всі найкращі досягнення Винниченкової творчості і не дарма вважається однією з вершин майстерності поета. Вона проникнута вірою в маленьку дитину. Тут відсутня розчарованість в інших людях, як це можна простежити в інших творах митця. Дитячі оповідання немов виплеснулися з авторського серця і зазвучали, як пісні, адже кожна дитина пам'ятає як мама співала їй пісень, пам'ятає і рідну матусину мову. Заголовками до усіх дитячих оповідань стають рядки з українських народних пісень, кожна з них пов'язана із самим твором. Народна пісня відіграє важливу роль у побудові оповідань, вона покликана передати індивідуальність персонажа, його емоційний та психологічний світи.

Особливої стильової виразності оповіданням збірки «Намисто» надає гротескна і фантастична оповідь. В. Винниченко не приділяє багато уваги біографії персонажів, опису їх зовнішності, а зосереджує її саме на ситуації, у які потрапляють його герої, внутрішніх переживаннях дітей та їх стосунках із дорослими.

В. Винниченко у своїх оповіданнях про дітей підіймає чимало проблем як морального-етичного характеру, так і соціального становища.

У збірці «Намисто» яскраво описується життя людей на зламі століть. Нове, двадцятье, тільки-но розпочалося. Побут трудящих, щоденні клопоти

життя, у які мимоволі потрапляють діти, створюють атмосферу дії оповідань. Збірка налічує 8 текстів.

В оповіданні «Віють вітри, віють буйні...» мова йде про маленького хлопчика Гриня, який народився у заможній родині. Він звик, що йому приділяють багато уваги, зважають на всі його примхи: слово і плач його закон для мами і тата.

Залишившись увечері вдома без батьків, хлопчик боїться темряви, якихось таємних сил, його лякає кожен звук. Він кличе наймичку Саньку, яка теж ще не була дорослою, щоб вона посиділа з ним, розповіла казку. Хлопчик був готовий віддати їй цукерки, аби тільки вона нікуди не йшла. Зазвичай Гринь не був із нею таким лагідним і чемним: «*Подай сюди води, ти! Рябухо!*» [6, с. 14], але в той вечір йому потрібна була підтримка. Санька, будучи також ще дитиною, вирішила скористатися ситуацією, поки батьків Гриня не було вдома, вона задирається до нього: «*Жив собі Яшка, семи-семипряжка, на голові шапочка, на спині латочка, хороша моя казочка?*» [6, с. 22].

Та все ж дівчинка розповідає маленькому Гриню казку, а точніше історію з власного життя, про те як була вона гарною та біленькою, а зла і страшна царівна-відьма перетворила її на руду та кислооку. Хлопчик розуміє, що це не казка і йому стає жаль наймички: «*Гриневі хочеться плакати, і він тулить лице в бік Саньки і, обнявши її, починає схлипувати*» [6, с. 25].

У кінці твору бачимо примирення дітей. Гринь розуміє, що наймичка насправді добра, що він не правильно робив, коли погано ставився до неї. У даному оповіданні автор змальовує два різні соціальні стани: заможні селяни і наймичка. В. Винниченко показує як відрізнялося життя заможних від життя бідних: Саньку били, вона виконувала усю хатню роботу, терпіла погане ставлення до себе, і це все, будучи ще дитиною. Гринь – повна протилежність наймичці: він мав іграшки, солодощі, був примхливим

хлопцем, слово його було законом для батьків. У творі автор підіймає такі проблеми: 1. Дитячого страху (хлопчик дуже боявся темряви, просив уваги до себе); 2. Взаємин Гриня із представниками родини та з наймичкою; 3. Проблема розпещеної дитини, всездозволеності й безвідповідальності (Гринь міг обізвати наймичку, розуміючи, що йому в родині потурають, тож за це не буде покарань); 4. Тяжкої долі дитини-наймички; 5. Проблема соціальної нерівності дітей; 6. Дитячої образи і помсти (наймичка навмисно не сиділа з Гринем, хоч і бачила що йому страшно: *«Санько, не ходи ...»*, а вона йому: *«А диви! Ото буду сидіти тут з тобою! Мені треба тарілки мити»* [6, с. 16]; Санька хотіла помститися Гриневі за знущання над нею).

У даному творі автор доводить нам, що якого б соціального стану не була дитина, вона попри все залишається дитиною, якій хочеться бути комусь потрібною і мати справжніх друзів, які вислухають і підтримають у скрутну годину. Так, зрештою, і сталося у кінці оповідання, коли діти помирилися.

Оповідання *«Гей хто в лісі, обізвися...»* розповідає нам про маленького хитрого бешкетника – хлопчика Зіня. Він усілякими способами прагне спробувати паски, які ще не були освяченими: *«А ти куди ото знову, га? Гріха набиратися? Га? От я тобі!»* [6, с. 27]. Зінь ласкавенько схиляє голівку до плеча й щиро-щиро каже:

« – А я, бабусенько, їй-бо не до пасок.

– Не до пасок? А хто облупив маненьку пасочку?

– А вона сама облупилася» [6, с. 27].

Сам автор так його описує: *«Зінь – дуже слухняний та лагіденький. Він майже ніколи не сперечається, ні з ким не свариться, не верещить, не пацає ногами. А тим часом добивається всього, чого хоче. І тільки тим добивається, що дуже ласкавенький»* [6, с. 27].

Зінь часто робив те, що йому забороняли батьки, не боявся він ні мами з татом, ні бабусі, а лише Корчуна: *«До тата, мами й бабці можна посміхнутися, пригорнутися, хитренько підлабузнитись А до Корчуна ні посміхнутись, ні пригорнутись чи підлабузнитись і не пробуй»* [6, с. 28].

Отже, у творі спостерігаємо бешкетливого хлопчика, який прислухався лишень до міфічної істоти. В оповіданні порушено такі проблеми: 1. Проблема батьків і дітей (невміння батьків впливати на дитину, досягати того, щоб хлопчик зважав на їх заборони; залякування малого вигадкою про існування справедливого і страшного Корчуна, який усе бачить); 2. Проблема релігії та релігійності (Зінь сумнівався в існуванні Бога, не був богобоязким); 3. Хитрість та підлабузництво, невихованість дитини.

У творі «Ой випила, вихилила» головними героями є маленькі друзі: Гришка, Муся, Котик Юшка та Ланка. Змальовуючи ситуації, в які потрапляють герої, автор має можливість розробити такі проблеми:

1. Дитячих взаємин (незгоди, непорозуміння, заздрість; діти не любили маленьку Ланку за те, що вона постійно вигравала у «пувички» (гудзики) : *«У Гришки губи, вуха і лице стають червоні-червоні, як Мусине намисто. А вії через те ще жовтіші та пухнастіші. Він уже й доріжки від гудзиків до ямки розмітає та губами продуває, і пальці так само, як Ланка складає, коли б'є, і оком довго-довго виміряє. Та все ні до чого, – Ланка з-під носа видирає!*

– Не хочу більше грати! – каже врешті Гришка.

Гришка – добрий і м'який, але дуже не любить бути у чому-небудь позаду когось» [6, с. 67].

2. Проблема впливу родинних обставин на характер дитини та на її життя (Тато дівчинки помер, у мами хворіли ноги і Ланка мусила у свої вісім років поратись по господарству, готувати їсти і доглядати хвору маму. Після

того, як мама Ланки захворіла, дівчинку було не впізнати, вона дуже змінилась, діти її за це не любили: *«Та й уся вона тепер інша стала: така важна, та стара, та задавака. На вулицю, чи в степ, чи навіть на річку її не докличешся. Куди там, – адже ж вона – хазяйка тепер»* [6, с. 63]. Дітям були не до вподоби зміни, що трапилися з Ланкою. Раніше вона була веселою і дружелюбною, часто виходила на вулицю пограти з друзями, а тепер виходить лише щоб у «пувички» виграти і віддати їх мамі, щоб та пришивала їх до одягу замовників (мама дівчинки була швачкою). Ланка подорослішала не за роками, її однолітки тільки і знали що гратись на вулиці, а вона вже мала свої обов'язки і на «погратись» уже не залишалось часу.

3. Проблема самопожертви (Маленька дівчинка вдається до офірування заради своєї мами. Ланка була родом з бідної родини, дівчинка навіть готова піти на злочин, аби тільки дістати для мами цебер).

4. Проблема бідності (У зв'язку з нестатками та злиднями діти дорослішають не за роками).

5. Проблема злочину (Дівчинка відрізала генеральські сімаки без дозволу, тобто вдалась до крадіжки).

В оповіданні автор підкреслює такі риси характеру дівчинки, як хитрість, недружелюбність до інших дітей, прагнення бути першою у всьому і довести, що вона нічого та нікого не боїться. Але за всіма цими поверхневими якостями криється добра і вразлива душа Ланки, її прагнення бути корисною для своєї хворої мами. В дійсності вона нікому не бажала зла, а стала такою лише після того, як захворіла мати. Адже у кожної людини бувають такі обставини у житті, які змінюють поведінку, характер і ставлення до оточення. Так трапилось і з маленькою Ланкою.

Оповідання «Та немає гірш нікому...» розповідає про двох хлопчиків-друзів Сашка та Льоню, які не мали батьків та про тяжку сирітську долю. Льоня мав рідного дядька та тітку. Вони хотіли зробити з нього панича, але

сам хлопчик того не хотів, бо йому хотілося бути свинопасом, як його друг Сашко.

У цьому творі можна виділити такі проблеми: 1. Доля дітей-сиріт. Сашко та Ляня мріяли бути вільними. Ляня – від свого дядька, який змушував його навчатись у гімназії, бив та не поважав померлих батьків хлопчика. Сашко – від хазяїна, який також його бив. Вони хотіли робити те, що їм подобається, а не те, що їх змушують дорослі; 2. Хитрість і винахідливість дітей. Ляня кинув жованим папером учителеві просто в лоб, і все це заради того, щоб його вигнали з гімназії; 3. Проблема непорозумінь між дітьми та дорослими. Проблема неповаги дітей до всього, що заради них роблять дорослі. Дядько Ляні хотів виростити з нього освічену людину, натомість Ляня робить усе, щоб його вигнали з гімназії, не бажає навчатися; 4. Проблема вибору. Дитині не дають обрати самостійно, ким вона хоче стати, а насильно змушують вчитися там, де їй не подобається. Ляня не любить навчатися, у нього немає бажання це робити: «– Я – не спосібний, я не хочу вчитися!», «Я не хочу їхньої паршивої гімназії!» [6, с. 234]; 5. Проблема жорстокості. Дядько Ляні, дізнавшись про те, що його племінник кинув жованим папером учителеві в лоб, дуже побив хлопчика. Його дядько і тітка не поважали батьків хлопчика і казали про них образливі речі: «Подякуй і ти своїй мамоньці, що такого із тебе зробила. Як сама нікчемна та гуляща була, то такого й...», «Мати твоя мужичкою була, то й з тебе мужика хотіла зробити» [6, с. 246]. Ляні було неприємно чути таке про своїх померлих батьків: «Неправда! Ви самі нікчемні й гулящі! Ви самі! Ви самі!» [6, с. 246]; 6. Проблема невдоволення дитини своїм теперішнім життям, туга за минулим. З хлопчика намагаються зробити того, ким він не зможе стати, оскільки його батьки не були шляхетного роду, не мали освіти. Тому він звик до іншого життя: « І нехай буду вуличником! Нехай! Як я жив з мамою, так і уроки робив і гулять бігав скрізь. А тут на десять мінут надвір вийду, так вуха одривають. «Я з тебе зроблю чоловіка». А я не хочу

їхнього чоловіка. Мама нічого не казала , що я з простими хлопцями гуляв, а вони...» [6, с. 235]. Тобто бачимо, що хлопчик хоче жити звичайним життям, він тягнеться дружити з простими хлопцями, а не ставати «чоловіком».

Дилогія «Гей, не спиться», «Гей, чи пан, чи пропав» розповідає нам захопливу історію про дітей, які приручили голуба і він став їхнім другом, а згодом і ватажком голубника, який дітям вдалося зробити завдяки винахідливості та хитрості. У даному оповіданні можемо виділити такі проблеми:

1. Дитяча хитрість і винахідливість. Прикладом можуть слугувати витівки близнят із метою здобуття грошей (викуп за знайдений «скарб», пофарбування кішки, «нальот-рекет на базарі», «позначення» горобців як власності «скупердяя» Зозулі), що вражають здатністю викрутитись із будь-якої ситуації та природним гумором.

2. Родинні стосунки. Івашко та Любка були близнятами і мали дуже теплі і дружелюбні стосунки, завжди допомагали і переживали один за одного. Про це свідчить ситуація з тексту, коли Івашко хотів ризикнути своїм життям заради голуба, який застряг у дірці під залізною балкою, Любка дуже переживала за брата: *«А якби ти через нього вбився? Га? А якби ти вбився? Так то нічого? У-у, та я б того сірого сама, своїми руками задушила! От що!»* [6, с. 222].

3. Проблема зміни характерів близнят, дорослішання дітей не за роками через розуміння того, що вони відповідальні за тих, кого приручили: *«Та через того голуба й зовсім перестала близня на вулиці показуватись. Не стало близні. В школі вона ще сиділа в класі, гаряче про щось шепотілася , а потім як водою змивало її». «Схопившись уранці й ще не вдягшись і не вмившись, у самих сорочках, бігла вона до припічка, заглядала і ніжно викликала голуба»* [6, с. 166].

4. Проблема самопожертви близнят заради їх маленьких друзів. Про це свідчить епізод, коли сірий голуб застряг у дірці під залізною балкою, Івашко був готовий ризикнути своїм життям заради товариша: – *«Ова! Визволимо! – раптом мотнув Івашко головою.*

– *По шворці треба вилізти до тої дірки . Усі з жахом задерли голови, й Сашкові аж млосно стало від самої думки висіти на такій висоті» [6, с.209].*

5. Проблема ставлення дітей до тварин. Любка та Івашко дуже любили своїх голубів, постійно проводячи час коло них.

6. Сміливість, вірність друзів. Добрий та відважний характер Івашка, якому було байдуже на те, що він може загинути рятуючи сірого. Хлопчик не зник залишати в біді товаришів.

Головними героями оповідання «За Сибіром сонце сходить» є два десятирічних хлопчики – Михась та Гаврик, яким набридло життя у місті, постійні сварки батьків, школа та родичі. Твір навчає нас любити і цінувати те, що ми маємо, а також допомагає нам зрозуміти, що ніяка краса чужини не замінить рідного дому. Висвітлюються такі проблеми:

1. Батьків і дітей. В обох хлопчиків були неблагополучні родини, батьки часто сварились, влаштовували бійки. Саме тому обом хлопчикам хотілося втекти з дому, аби не чути і не бачити всього цього. Дітям хотілося спокійного життя.

2. Втеча з дому як спосіб втекти від своїх проблем.

3. Хибні фантазії дітей. Епізод, коли вони вилазили на дзвіницю Болгарської церкви – синя далечінь здавалася їм такою гарною: *«Збоку смуги густими зубчиками темнів ліс. То напевне був ліс, дикий, непролазний, величезний. З цього боку міста ніякого лісу не було. Е, на цьому степу все таке голе, просте, знайоме: цвинтар, дорога, якісь тобі землянки, халупки, городи, все таке задрипане, свійське. А там... От там було те, що треба»*

[6, с. 254]. Тобто бачимо, що діти, навіть не побувавши на тому «чудовому», на їх погляд, боці міста, вже нафантазували, як там добре і гарно. Хоча, як пізніше з'ясувалося, ніякого лісу там не було.

4. Проблема дитячого егоїзму. Гаврик та Михась, плануючи втечу, зовсім не подумали про своїх батьків, про те, як вони хвилюватимуться за своїх дітей, які кудись зникли і нічого не сказали.

5. Протилежність характерів друзів: *«Гаврик – гарячий, одчаяної душі чоловік»*, *«Гаврик той, як дитина: гайда та гайда, наче йому чотири роки, а не десять»*, Михась же був спокійним та неквапливим: *«На галай на балай робити не годилося. Треба все гарненько обдумати, за все поклопотатися...»* [6, с. 260].

6. Проблема злочину. Гаврик міг украсти гроші у свого батька, поки той був п'яним. Також до злочину вдаються два халамидники, які напали на дітей на іншому боці міста й обікрали їх.

7. Проблема людської жорстокості. Халамидники заради того, щоб обікрасти хлопців, дуже їх побили: *«Вхопивши Гаврика обома руками в обійми, він видер у нього лопату... . Тоді з усієї сили вдарив кулаком у лице. Гаврик захитався і впав»* [6, с. 279].

8. Проблема алкоголізму. Батько Гаврика був пияком. Це відображалось на долі сина.

Головний герой оповідання В. Винниченка «Федько – халамидник» був тим іще розбишакою, він нікого не боявся, був найсильнішим та найспритнішим із усіх сусідських дітей, лідером серед однолітків і впевненою у своїх силах дитиною. Саме тому він часто влаштовував бійки, діти його боялися і він цим користувався: *«Федько зривається з місця, налітає на Спірку, ловко підставляє ногу й кида його на землю»*[6, с. 308]. Ось так Федько відібрав у своїх товаришів повітряного змія. Мати і батько

Федька нічого не могли з ним удіяти, скільки б не били, скільки б не лаялись, та він все одно щось витворить. Та попри все це, розбишака був дуже чесною дитиною, розумів, за що його б'ють, а тому не сперечався з батьками, а мовчки терпів. Він ніколи не видає своїх товаришів, і навіть тоді, на річці, коли батько Толі запитав його, чи Федько потягнув Толю на річку, він не видав Толю, взявши провину на себе. Хоча він навпаки казав, що краще не йти на кригу.

Толя був дитиною з багатой родини, повною протилежністю Федька. Він був сином хазяїна будинку, в якому вони жили: *«Це була дитина ніжна, делікатна, смирна... Чистенький, чепурненький.»* [6, с. 311] Та не дивлячись на все це, Федькові найбільше діставалося саме через Толю, його постійно звинувачували у тому, що Федько погано на нього впливає, постійно затягує його у якісь халепи. Толя і сам у будь-якій ситуації, навіть якщо Федько до неї не причетний, у всьому звинувачував цього шибайголова. Та насправді ж, панський син сам винен у всьому що з ним траплялося, адже він сам навіть попри заборону батьків, рвався до хлопців, із ними йому було весело і цікаво. Його дивувала безстрашність Федька, він хотів також бути таким. Мабуть, саме тому Толя і вирішив повторити вчинок розбишаки – перейти річку по крижинах. Його вмовляли не робити цього, але він усе ж таки пішов. А коли опинився один серед крижин і дуже злякався, Федько, не вагаючись, побіг його рятувати, наражаючи себе на небезпеку. Він витяг Толю, але сам почав тонути, почав прохати допомоги в Толі, але допомогли йому інші діти. І навіть коли Федька тягли додому, били по дорозі, Толя навіть не зізнався в тому, що насправді ніхто його не тяг на річку, він поліз туди сам. Отож, із твору можна зробити висновок, що навіть якщо людина чемна, боязлива і привітлива, це ще не означає, що вона здатна на справжні і достойні вчинки заради інших. В даному оповіданні висвітлюються такі проблеми: 1. Добро та зло; 2. Любов і ненависть; 3. Порядність та лицемірство, чесність та брехня;

4. Відмінність у поведінці бідняцької дитини та панського сина; 5. Проблема батьків і дітей.

Оповідання «Кумедія з Костем», темою якого було зображення долі байстрюка, було найпершим дитячим твором В. Винниченка. Кость був морально дуже сильною дитиною, він завжди стримував свої емоції, ніколи не плакав: *«Зіщулиться тільки, втягне гостру голову свою в плечі та все своє «хрр!»* [6, с. 293] – у цьому була його відмінна риса від інших дітей. Скільки б не били, скільки б не сварили, ніколи ніхто не бачив, як Кость плаче. Проте хлопчика дуже ображало, коли його називали байстрюком: *«Тоді він зараз же схоплювався й біг щосили куди-небудь подалі. Це всі знали й любили цим дразнити його»* [6, с. 294]. Тобто люди, неначе навмисне, зачіпали його, щоб побачити що він заплакав і дав слабіну. Та все ж таки одного разу Кость заплакав. Це сталося тоді, коли кухарка Тетяна побачила, що малий тримає в руці недокурк і намагалася його відібрати. Хлопчик дуже її благав повернути, адже цей недокурк – єдине, що залишилося в нього від його батька: – *««Оддай! Оддай!» і трясучись весь, тягнувся, ставав навшпиньки, підскакував «Ой оддай, ой оддай!.. Це моє... Це – татове...»* [6, с. 299]. Тетяна дуже здивувалась такій поведінці хлопчика і не могла повірити своїм очам – Кость заплакав. Кость плакав, та ще «з такої чепухерії» (слова кучера). Лановий назвав усю цю ситуацію кумедією, бо не розумів, що той недокурк багато значив для дитини. Та насправді ж навряд чи можна назвати це комедією. Це скоріше трагедія, адже, навіть помираючи від хвороби, маленький Кость не випускав із рук татового недокурка і так його з тим недокурком в руці і поховали. Автор показує нам, що за зовнішньою непривабливістю хлопчика та за його зверхньою поведінкою криється біль і прагнення все ж таки довести, що він – людина, а не просто якийсь байстрюк. Проблематика твору: 1. Жорстокості дітей. Вони глузували з Костя через те, що він був байстрюком; 2. Доля сироти та проблема нелюдського в людях.

Костю ніхто не жалів, усі з нього знущалися, навіть дорослі; 3. Проблема людської байдужості; 4. Дитячої смерті; 5. Туги дитини за рідним батьком.

Ще одним оповіданням, яке було надруковане поза збіркою «Намисто», став твір «Бабусин подарунок». Тут виділяється головний герой Васько – упертий, рішучий хлопець, що нізащо не відступить від прийнятого рішення, переборовши навіть страх. Також приділяє увагу письменник і його оточенню – друзям – шибеникам, у кількох словах розкриваючи їхні найпримітніші риси: Задьора – запальний і непосидючий, Микиша – добродушний і неповороткий, Посмітюха – слабосилий, єхидний, навіть підлуватий. Оповідання розповідає нам про те, як бабуся подарувала своєму онукові Васькові срібного карбованця, сподіваючись, що Вася не витратить ці гроші на цигарки або щось безглузде і шкідливе. Хлопчик дотримується своєї обіцянки і, незважаючи на прохання його друзів піти купити цигарок і солодоців, все ж приносить карбованець додому. Прочитавши дане оповідання можна виділити таку його проблематику:

1. Проблема батьків і дітей. Мати не довіряла Васькові, вважала його марнотратцем і лобурякою: « – *Та побійтеся бога! Та як можна такому лобуряці такі гроші давати. Оце, господи! Та він же їх зараз на табак та всяке чортзна-що пустить*» [6, с. 336].

2. Проблема довіри. Бабуся, на відміну від матері Васька, довіряла йому і була впевнена у тому, що Васько хороший хлопець: « – *Він хлопчик бравенький, він шануватиме бабусів «гоштинчик» (гостинчик), він його берегтиме та на добро пустить*» [6, с. 336].

3. Легковажність хлопчика. Васько не цінує подарунок своєї бабусі: «*Васько переклав карбованця в праву руку й недбало підкинув його на долоні... Потім ще недбаліше, – так, наче якимсь камінчиком, – почав підкидатися карбованцем*» [6, с. 339]. Пізніше навіть сперечається з хлопцями і перекидає гроші на інший берег річки.

4. Проблема дружби. Друзі Васька допомагали і підтримували його, коли він посперечався з Посмітюхою, переживали за нього, коли потрібно було лізти на стіну за карбованцем. Васько ж за картуза Микиші, якого у нього відібрали, готовий був віддати усі гроші.

5. Проблема безстрашності і впевненості у своїх силах. Васько хотів дістати карбованця з-за високої стіни, він не боявся і не думав про те, що може впасти і розбитись. Хлопчик бачив перед собою ціль: дістати гроші та довести Посмітюсі, що Васько не слабак.

6. Проблема шкідливих звичок дітей. Малі герої оповідання палять цигарки і витрачають на це усі гроші.

7. Винахідливості та наполегливості дітей. Васько прагне досягти свого: *« – Ідіть собі додому, мене не ждiть . Я не вилiзу поки не достану рубля»* [6, с. 366].

8. Проблема грошей.

Отже, загалом В. Винниченко порушував такі основні проблеми у своїх оповіданнях: добра і зла; соціальної нерівності та бідності; сирітської долі; дружби; хитрості і винахідливості героїв; релігії, віри/невіри в Бога. Усі ці проблеми наявні майже у всіх оповіданнях письменника про дітей.

Як відомо, В. Винниченко був митцем ХХ-го століття і відтворив реалії тодішнього життя, які часто ставали об'єктом художнього осмислення в доробку його сучасників. Відтак є чимало вдячних можливостей для співставлення дитячої прози митця з доробком інших авторів, що писали про внутрішній світ і поведінку представників юного покоління, порушували подібні проблеми.

Так, у С. Васильченка є чудове дитяче оповідання «Дома», яке розповідає про трьох дітей: старшого – Колю, середнього – Петрика та молодшу – Горпинку. Мати маленьких героїв померла і вони дуже тужили за

нею, кликали її, плакали за нею, розмовляли, та жалілися на мачуху, яка погано до них ставилася, думаючи, що мама їх почує і прийде:

– *«Вона прийде через поле до нас?»*

– *Не прийде, Колю.*

– *Ні, прийде!*

– *Вона нас не бачить.*

– *А ми її гукнемо. Петько, давай гукати маму! Мамо! — крикнув Коля, піднявши очі в небо»* [5].

У В. Винниченка є твір з подібною проблематикою під назвою «Кумедія з Костем», у якому хлопчик Кость тужив за своїм батьком, він ніколи не плакав, але коли у нього хотіли відібрати єдину згадку про тата – його недопалок від сигарети, Кость не зміг стримати сльози. І у С. Васильченка, і у В. Винниченка показано те, як маленькі герої страждають за своїми рідними, в обох творах померлі родичі були найріднішими людьми у житті дітей. Костя з оповідання «Кумедія з Костем» ніхто не любив, усі називали його байстрюком, знущалися з нього, лише тато був для нього близькою людиною, Коля і Петрик з твору «Дома» також сумували за померлою мамою, мачуха погано до них ставилася, біла і примушувала сидіти з молодшою сестричкою замість того, щоб відпускати хлопчиків погуляти *«... – Бо вже наша друга мама ваші хустки й спідниці поносила, намисто продала, а тато нас не жалує, а вона їсти не дає, гуляти не пускає, та все, щоб дитину гляділи!..*

– *І б'є... Мамо! – заплакав одразу Коля»* [5].

У творі «Дома» С. Васильченка, як і в багатьох оповіданнях В. Винниченка («За Сибіром сонце сходить», «Федько халамидник», «Гей, хто в лісі, обізвися» та ін.), постають проблеми батьків і дітей, дружби та взаємної

підтримки. Так, у творі «Дома» братики були дуже дружними, вони завжди підтримували один одного; подібне можемо спостерігати в діалогії В. Винниченка «Гей, не спиться», «Гей чи пан, чи пропав», у якій також зображено дуже дружних двійнят, що весь час перебувають разом).

Проблему релігії, як і в творах В. Винниченка, ми можемо спостерігати в ще одному оповіданні С. Васильченка, під назвою «Басурмен», яке розповідає про хлопчика, якого мати сварить за те, що він не хоче молитися і не вірить у Бога: *«Семене, коли ти порозумієш? То ж тільки невіра, басурмени богу не хочуть молитися, а ти ж хрещена тварюка. Та тебе ж за це в пекло, в огонь негасимий завдають. Он глянь, що будуть робити на тім світі грішникам!»* – мати показала рукою на стіну.

Семен спідлоба зиркнув у той бік, де висіла на стіні велика картина страшного суду; од неї завжди смерділо Семенові духом чортячого кубла.

Він одступив далі й промовив уперто:

– Хай завдають» [4].

Тобто бачимо, що хлопцю абсолютно байдуже на вмовляння матері помолитись, і лише тоді, коли він почув страшні історії про пекло і про те, що там роблять із грішниками, став замислюватись і побоюватись:

« – Будуть тебе куці залізним гаком за язик тягнути.

Язик у Семена в роті боязко заворушився, покотилась слина, і він сплюнув» [4].

Присутня у творі С. Васильченка і проблема батьків і дітей: мати не могла вплинути на хлопця щоб той її послухав, лише лякала малого. Він почав замислюватись про те, що необхідно молитись. Мати весь час сварить свого сина, обзиває його аби хоч якось на нього вплинути: – *«Що ти вдієш із таким кателиком... Із таким лобурем, таким харцизякою!»* [4]. Можемо

зазначити, що майже усі оповідання В. Винниченка письменника мають подібні проблеми. Проблеми релігії, батьків і дітей, безкарності та безвідповідальності малечі репрезентовано в таких творах як: «Гей, хто в лісі, обізвся...», «Федько-халамидник», «Віють вітри, віють буйні...», «Бабусин подарунок».

Проблеми тяжкої долі наймитів, або смерті дитини присутні у творах В. Винниченка «Віють вітри, віють буйні...», «Гей, ти, бочечко...», «Кумедія з Костем», знайшли відображення в оповіданнях Д. Марковича «Шматок» та «У найми», В. Стефаніка «Про хлопчика, що його весна вбила» та ін.

Кожному з нас ще зі шкільної програми знайоме оповідання «Маленький горбань» С. Черкасенка. Воно вражає нас розповіддю про маленького горбатого хлопчика з великим добрим і чуйним серцем: *«Легідний, добрий, гарний світ нениних казок зробив і ті думки його легідними, а серце чулим до всяких пригод, що траплялися створінням малим та беззахисним. Павлик любив звірят, любив пташок і плакав, навіть зомлівав, коли при нім хто з хлопців розбивав пташині яєчка або скручував голови горобеняткам»* [38]. Головний герой твору – маленький Павлусь був дуже доброю, вразливою і співчутливою дитиною. Хлопчик ніколи нікого не ображав, не бажав нікому зла. Проте не дивлячись на всі позитивні риси характеру Павлуся, з ним майже ніхто не спілкувався, лише дівчата. Хлопці насміхалися з його вади і не хотіли з ним через це грати, навіть не знаючи що це за людина: *«Через його страшний горб товариші цурались його, й він звик бути здебільшого самотнім, на самоті зі своїми думками, жив ними, тішився, розважався ними»*. – *«Скажу дідусеві...»* – *перекривив він Павлика й показав йому язика. – Боюсь я твого дідуся!.. Ось як дам тобі по горбу, тоді йди, кажи своєму дідусеві, горбатий!»* [38].

Якось граючи з дівчатами, хлопці запропонували піти з ними по катран, дорогою вони знайшли гніздо жайворонка й задумали забрати яйця собі. Павлик не міг змовчати: «– *Не треба забирати, – промовив Павлик.*

– *Чом – не треба? шкода тобі?*

– *Авжеж, шкода: пташка плакатиме» [38].*

Та хлопці не хотіли навіть слухати Павлика, вони встромили палицю в землю, аби не загубити місце, де було гніздо і пішли шукати ще одне. Павлусь вирішив викинути палицю поки інші не бачать, аби врятувати пташенят, проте один із хлопчаків таки побачив усе: « – *Хлопці!.. та він і цю вийняв і закинув, – гукав Пронька, одшукуючи в траві перше гніздечко. Хижим звірям наскочив на нього Захарко, огрів кулаком по горбу, а коли Павлик упав, то він придавив його коліном і садив кулаками під ребра, під груди»[38].* Тобто у творі простежується дитяча жорстокість у ставленні до слабших. Здавалося б, Павлик не зробив нічого такого поганого, за що б його можна було так бити, проте Захарко є занадто агресивним. Він навіть не замислювався, що Павлик насправді зробив добру справу. Після цього випадку, маленький герой був страшенно наляканий, його дідусь хотів помсти за свого онука, він упіймав Захарка і хотів, щоб Павлик його побив, проте Павлику стало шкода цього шибеника, він не хотів нікого бити і ображати, він вибачив його і не прагнув помсти. Не кожна дитина змогла би пробачити подібне, але Павлик зміг, і це ще один раз доводить нам, що у нього і справді велике серце. У своєму оповіданні С. Черкасенко висвітлює проблеми жорстокості й безкарності дітей, самотності й беззахисності маленького героя, дружби, батьків і дітей. Це споріднює «Маленького горбаня» з творами В. Винниченка «Федько-халамидник», «Кумедія з Костем», «Бабусин подарунок», «Гей, не спиться...».

В оповіданні «Безпритульні» С. Черкасенка розповідається про хлопчика-сироту. Його мати померла ще коли йому було чотири роки, а

батько був шахтарем і його завалило в копальні, коли він рубав вугілля. За хлопчиком наглядав дядько, але він був зайнятою людиною та і не любив малого: *«Його взяв до себе двоюрідний материн брат, Китьків дядько, похмурий гладкий рядчик. А щоб хлоп'я не їло дурно хліба, дядько поставив його поганяти коней коло нової проходки»* [36]. Про маленького Китьку взагалі ніхто не турбувався: *«Де він ночував? чи вечеряв, чи ні?.. Ніхто тим не клопотався, нікому не було до того діла. Китька був сам по собі..»* [36].

Китька не мав друзів серед однолітків, ні з ким не спілкувався та і не переймався цим, йому подобалось бути наодинці з природою. Єдиним другом хлопчика була собака – Кудла. Одного разу вона стала жертвою сільських хлопців, які прив'язали їй чайника до хвоста. Китька хотів її врятувати та не встиг. З чайником на хвості бідна тварина бігла стрімголов подалі від людей, Китька біг услід за нею. Виявилось, що у Кудли є цуценята, але вона була дуже голодною і їй нічим було їх годувати. Китьці було шкода маленьких цуценят і їх матір, тому він приносив їм хліба, а сам не доїдав і ходив голодним. Хоч у дитини не було батьків, не було людини, яка б виховувала в ньому людяність, він став таким сам, він жертвував собою заради цуценят та його єдиного друга – Кудли. У своєму оповіданні автор розкриває проблеми важкої сирітської долі, самотності дитини, жертвності, знущання над тваринами, втрати друзів, байдужості дорослих до дитини. Схожу проблематику можна спостерігати у творах В. Винниченка «Кумедія з Костем», «Федько-халамидник».

Оповідання С. Черкасенка «Гараськів Великдень» позначене психолічною напругою. Зображується страшна трагедія – маленький герой твору Гарасько злякався темряви і не може розбудити свою маму: – *«Ма-а-мо! я боюся... Мамо, засвітіть лампу!..» Мати не озивалася»* [37]. Вирішивши торкнутись до її обличчя, Гарасько злякався ще дужче: *«Гарасько присунувсь, прислухався й торкнув матір руками за обличчя. Обличчя було холодне... Гарасько раптом схопився. Мороз пішов у його поза*

шкурою. Бігти?.. Але з переляку одібрало руки й ноги. Гарасько скрикнув не своїм голосом, злякав голодного kota, що дослухався в кутку, де саме шкребла миша: кіт прожогом кинувся до дверей і голосно занякав, нагнавши на Гараська ще більшого жаху» » [37].

Він зрозумів, що його мати мертва. Коли додому повернувся тато, вони разом тужили і плакали за матір'ю: – *«Вмерла...– прошепотів шахтар і перехрестився.— Вмерла, сину, твоя мати... моя... дружина. Сироти ми... сироти...».*

Він упав на ослін і заплакав. Гарасько підбіг до батька й припав до колін» [37].

Батько Гараськи любив випити. У цей вечір, коли сталася трагедія, він випивав у кума і навіть думати не міг про те, що таке може статися. Родина дуже важко переживала втрату. Так як був Великдень, односельчани приносили хлопчикові святкове вбрання, крашанки і писанки, паски. Усім було шкода маленького сироти. Проблематика твору співзвучна з Винниченковими оповіданнями «Кумедія з Костем», «Віють вітри, віють буйні», «Федько-халамидник»: порушено проблеми смерті і горя від втрати близької людини, страху дитини, пияцтва, бідності, жертвності і співчуття односельчан, дружби.

Отже, можна зробити висновок про те, що автори дитячих оповідань порубіжжя ХІХ – ХХ століття розкривають переважно однакові проблеми у своїх творах. Поряд із В. Винниченком, це С. Васильченко, Д. Маркович, М.Коцюбинський, С. Черкасенко та ін. В основному це проблеми дружби, бідності, сирітської долі, тяжкої праці наймитів, смерті, пияцтва, поганих звичок як у дітей, так і у дорослих, знущань над дітьми з боку дорослих і однолітків, самотності дітей, жертвності, страху, неслухняності й невихованості дітей, байдужості до дитини.

2.2 Особливості поетики дитячих оповідань В. Винниченка

У ХХ столітті В. Винниченко став ще більш популярним завдяки своїй малій прозі, а саме своїми оповіданнями. Літературознавці часто визначають їх як новели. Мала проза письменника виділяється своєю неповторністю і новизною. З-поміж відомих українських митців, багато хто досить позитивно відгукувався про творчість молодого на той час письменника – В. Винниченка. Зокрема це М. Коцюбинський та І. Франко. Згодом І. Качуровський зазначив, що він визнає тільки двох істинних новелістів в українській літературі на рубежі ХІХ – ХХ століть: В. Винниченка та В. Софроню-Левицького.

Твори зі збірки дитячих оповідань В. Винниченка «Намисто» вирізняються тим, що українські народні пісні ставали їхніми назвами. Ці пісні були дуже тісно пов'язані з сюжетною канвою твору або ж із певним персонажем. Прикладом може слугувати оповідання «Гей, хто в лісі, обізвися...», пісня у даному оповіданні дає додаткову характеристику другорядного героя – Корчуна, зображуючи таким чином його ще більш страшним у дитячому уявленні головного героя – хлопчика Зіня. Тобто, бачимо, що пісня допомагає авторові більш яскраво зображувати емоційний стан дітей та психологічний стан, передати читачеві те, що відчувають маленькі герої саме у цей момент без надмірних описів. Оповідання для дітей у В. Винниченка вирізняються психологічною напругою та гостросюжетністю. Мала проза письменника увібрала в себе такі особливості: динамічна фабула, в основі її лежить цікава історія, чи якийсь випадок із життя маленьких героїв, інтрига, яка захоплює читачів.

Новизна дитячих оповідань Володимира Винниченка в тому, що він, дотримуючись сталої системи літературних жанрів і видів, додавав нового призначення звичній формі.

Характерними для дитячих оповідань стають такі ознаки: проста неускладнена композиція, невеличкий розмір творів. У більшості текстів письменника розповідь ведеться від третьої особи, що привносить елементи об'єктивізму. Розповідь найчастіше ведеться у теперішньому часі, цим саме здобувається «ефект присутності». Завдяки такому ефекту подія у творі діється ніби перед очима у читача. Єдність часу і простору оповідань лінійна, події розвиваються майже без зміну часу і простору.

Говорячи про особливості стилю дитячих оповідань письменника, можна зазначити, що він у своїх творах використовує контраст між відображеним і недосказаним. Часто його думки, емоції і переживання уподібнюються з переживаннями, емоціями і думками головних героїв оповідання.

З приводу належності В. Винниченка до певного літературного напрямку і течії, варто згадати, що сам письменник говорив з цього приводу: *«Це мистецтво не людей, а якихось вчених псів... смердоті бачать й малюють із погляду собаки, коня, а чи не людей. Вони людського, того, що може бути в собаки, чого собака не може побачити й зрозуміти, смердоті того і не малюють»* [41]. Таким чином автор хотів висловити свою думку стосовно того, що йому не подобається писати художні твори у формі протоколу. Він наголошує на тому, що письменникові необхідно вдаватись не лише до зображення якихось подій, речей і явищ, але й звертати увагу на почуття своїх героїв, їх психологічний стан, характери, ставлення до інших. Саме ось у такий спосіб він і створював свої дитячі оповідання. Усе це збігається з основними принципами неореалізму та неоромантизму. *«Сюжетові неоромантичного твору притаманні напруженість, елементи небезпеки, боротьби, таємничі або надприродні події. Характерний неоромантичний герой – непересічна сильна особистість, нерідко наділена рисами «надлюдини», вигнанець, що протистоїть суспільній більшості, шукач романтики та пригод»*. [42]

Усі ці елементи ми можемо спостерігати у збірці «Намисто». Прикладом може стати оповідання «Федько –Халамидник». Даному оповіданню характерна напруженість сюжету, ми весь час переживаємо за Федька, адже він і сам, того не розуміючи, наражається на безліч небезпек. Самого Федька ми можемо назвати сильною, впевненою у собі особистістю, якій нудно спокійно жити, він постійно прагне якихось пригод. Іншим прикладом може слугувати оповідання з даної збірки «Кумедія з Костем», де теж бачимо дуже сильного маленького героя, який був таким собі вигнанцем, не мав батьків і з якого усі знущалися. Особливості неореалізму у дитячих оповіданнях В. Винниченка можемо спостерігати у поетиці та на мовному рівні. Оповідання письменника тяжіють до «короткого жанру»: основна увага приділяється долі звичайної людини, оповідь стає документальною, правдивою, твори набувають динамізму; автор приділяє значну увагу психології героїв; стильові та мовні манери стають точнішими; насичується образність.

Ведучи мову про поетику дитячих оповідань, варто зазначити, що письменник часто застосовує можливості новели, а саме: якийсь особливий, винятковий випадок із життя дітей, небувала історія, про яку митець хоче розповісти своїм читачам. Для прикладу візьмемо оповідання «Віють вітри, віють буйні...», у якому зображується наймичка і маленький панський син, якому страшно залишатись самому в кімнаті, тож він просить наймичку Саньку посидіти з ним, розповісти йому казочку. Санька розповідає малому казку, яка насправді була реальною історією з життя наймички, про те як вона колись була гарною дівчинкою і цьому позаздрила царівна, перетворивши наймичку на потвору, хлопчик не сподівався почути такого від Саньки, він думав, що вона завжди була такою некрасивою. Діти не мали добрих стосунків один із одним, але після Саньчиної розповіді усе змінилось і вони сильно здружились. Отже, тут можна побачити небувалу історію – це розповідь Саньки про те що з нею трапилось, а особливим і винятковим випадком із життя дітей може стати примирення героїв, адже впродовж

усього твору вони постійно сварились і дражнились. Проаналізувавши дане оповідання, неможливо не помітити, що подекуди у своїх дитячих творах письменник вдається до елементів чарівної казки. Серед них: «Гей, хто в лісі, обізвися...», «Віють вітри, віють буйні», «Федько халамидник». Сюжетна канва малої прози В. Винниченка зображує і передає читачам не просто хвилюючий, а центральний момент із життя героя, який зазвичай представлений у казці.

Теми дитячих оповідань Винниченка досить різні, трапляється й так, що один твір містить у собі декілька тем. Наприклад сирітство й знедоленість маленьких героїв, страждання дітей через різний соціальний статус («Кумедія із Костем», «Віють вітри, віють буйні...», «Та немає гірш нікому...», «Гей, ти бочечко...»); становлення характеру у дітей через складні життєві випробування («Гей, не спиться...», «Ой випила, вихилила...», «Федько – халамидник») та інші. У своїх творах митець ставить на перший план питання морального характеру і намагається з'ясувати, що саме змушує дитину діяти так чи інакше.

Значну увагу В. Винниченко приділяв зображенню портретів своїх героїв, але його особливістю в цьому було те, що він застосовував саме психологічний портрет замість народницької поетики. Відомий дослідник С. Погорілий відзначав, що у творах В. Винниченка *«портрет живого, кожний раз іншого, неповторного героя, індивідуальності з виразними психологічними рисами та глибокими внутрішніми переживаннями»*. [27 с. 7] Про те, що відчувають маленькі герої Винниченкових творів у даний момент і про їх душевний стан нам може підказати їх блискуче зображена міміка. Це можна спостерігати, наприклад, в оповіданні «Та немає гірш нікому» зі збірки «Намисто», в якому письменник яскраво описує за допомогою міміки і виразу обличчя дитини драматичну напруженість, важкий психічний стан маленького хлопчика, який боїться, що дядько його дуже битиме,: *«Льоня мовчить, тільки руки його цупко, конвульсивно ходять*

по спинці стільцяї пошерхлі, смагли уста розкрилися, як у гарячці. А очі невідривно, зачаровано вп'ялися в очі дядькові й не кліпнуть.» [6, с 245]; «Тут у Льоні губи раптом починають якось кумедно випинатись наперед, наче він свиснути хоче, і дрібно-дрібно трусяться» [6, с. 235].

Як відзначає О. Чепурко: «Активним діючим компонентом поезики В. Винниченка виступає художня деталь. Письменник намагається уникати розлогих авторських відступів, часом йому досить одної опуклої деталі, риси, характерного слова чи предмета, щоб до найтонших нюансів показати нам внутрішній світ свого героя, його життєву драму. В оповіданні "Кумедія з Костем" такою деталлю, яка набуває глибокого алегоричного значення і несе у собі значне змістове та ідейно-емоційне навантаження, виступає недопалок панської цигарки» [35].

Серед основних особливостей поезики В. Винниченка варто виокремити: переконливість конкретних подробиць; приділення значної уваги внутрішньому життю героїв; правдивість оповіді; велику роль відіграло внутрішнє мовлення дітей.

Також не слід забувати і про манеру зображення тропів аби повніше характеризувати та індивідуалізувати головних героїв, зображення картин, визначення подій, речей, явищ й інтер'єру.

При прочитанні дитячих оповідань В. Винниченка неможливо не звернути увагу на мовні особливості, які використовував автор, і завдяки яким його твори ставали ближчими для народу, адже мова оповідань збірки – народна, з великою кількістю суржикових вкраплень із російської мови, які присутні у всіх героїв. Письменник навмисне використовував суржик для того, аби більш повно зобразити тогочасний історичний період. Науковці по-різному реагували на таку манеру письма митця, наприклад М. Рудницький позитивно відгукувався про таку особливість стилю написання і називав її «*власний енергійний стиль*» – майстерність творити оригінальні

новоутворення, велика кількість яких стали частиною української літературної мови. Запис у щоденнику від 5 листопада 1942 року підтверджує те, що В. Винниченко мав високу мовну культуру і якоюсь мірою робить зрозумілою мотивацію дій митця під час уже згаданого нами раніше мовно-стилістичного редагування. В. Сімович (редактор «Сонячної машини») не оцінив порушення письменником літературних норм, проте на його критику В. Винниченко відповів, що справа не в тому, що він недбало ставиться до написання своїх оповідань, а в тому, що митець пише їх від щирого серця. Він писав так, як тоді насправді спілкувались люди, а не літературною мовою. Створюючи мову своїх творів на ґрунті простої, народної, митець додавав до неї слова з науки і власні, створені ним самим неологізми. Наприклад, В. Винниченко створив групу абстрактних іменників-неологізмів: червоність, залізність. Також автор активно користувався застарілою лексикою: верства, карбованці, наймичка, застосував чимало тих слів, яких раніше не було в літературі: сьорбати, пувички, уфкати, звійки і т. ін.

Звідси здатність митця досконало зображувати й доповнювати літературну мову своїх творів щирістю розмовного і простого говору.

У своїх дитячих оповіданнях автор доволі часто користується емоційно забарвленою лексикою для опису очей маленьких головних героїв, які дають зрозуміти читачеві настрої і почуття персонажа, передають їхню рухливість. Саме цей прийом надає більш живого характеру зображуваному – *«кругло витріщив очі»* («Віють вітри, віють буйні...») [6, с. 14], *«оченята його бігають на всі боки»* (Федько-халамидник») [6, с. 323].

Одним із прийомів подій (учинків) є спілкування з іншими героями твору, мовлення персонажа. Саме через спілкування (діалоги, полілоги) можна краще зрозуміти персонажа, дізнатися, що він за людина, про риси його характеру, душевний стан і ставлення до певних речей. Тобто варто

сказати, що мовлення маленьких героїв займає чільне місце в оповіданнях збірки «Намисто». Часто автор удається до суперечок і диспутів між головними героями, які відзначаються особливою мовною характеристикою персонажів. Виразним є мовлення батьків і родичів, тобто дорослих людей, це є ще однією підказкою від автора, щоб краще зрозуміти характер і вчинки дітей: через спілкування батьків і родичів маленьких героїв з оповідань ми знову ж таки дізнаємось щось нове, нікому не знайоме про головних героїв, наприклад їх страхи.

В. Винниченко у своїй малій прозі створював нові художні засоби і прийоми розкриття психологічного світу героя. Літературні характери його персонажів описані дуже майстерно, старанно, ретельно, влучно.

Змалювання в оповіданні психологічного світу дитини, її внутрішнього «Я», психіки та емоційної сфери – творіння Володимира Кириловича. Людський характер і його складність ще з найперших літературних проб приваблювали митця. Йому цікаво було заглибитись у психологію, зрозуміти, чому саме так чинить персонаж у різноманітних життєвих ситуаціях і поділитися цим зі своїми читачами.

В оповіданнях збірки «Намисто» письменник досить детально і глибоко розкривав психологію маленької дитини за допомогою зображення її зовнішності, через мову та поведінку. Для прикладу візьмемо оповідання «Ой випила, вихилила» у якому автор тонко зображує характери Ланки та її компанії: Гришки, Мусі, Котика і Юшки, загострюючи свою увагу на соціальному статусі дітей і на складній життєвій ситуації, в якій опинилась Ланка. Через хворобу матері дівчинка стала не такою, як інші діти, змінилася і подорослішала, іншим було складно це зрозуміти, адже в їх родинях усе було гаразд. Зміст твору розкривається через зіставлення Ланки з її друзями. Автор протиставляє Ланку іншим дітям, вона вже сама готує їсти, прибирає

та піклується про хвору маму, в той час як її друзі безтурботно проводять час, граючись на вулиці.

Важливою рисою, яку важко не помітити у дитячих оповіданнях митця – це , літературно-художні антропоніми, іншими словами – власні назви людей. Ними можуть слугувати прізвиська, псевдоніми, прізвища, якісь особові імена, за допомогою яких стають точнішими риси характеру певного героя.

Прикладом може слугувати оповідання «Федько-халамидник». тут антропонім є назвою твору і в цей же час дає краще розуміння читачу, про якого саме хлопчика розповідатиметься. Халамидником Федька письменник називає не дарма, це прізвисько він отримав через свої постійні витівки та хуліганство. Але не слід робити поспішних висновків, попри всі витівки Федька, він таки залишається дитиною з добрим серцем, це доводить випадок на річці, коли Толя ледве не втопився, а Федько його врятував. А от щодо Толі, то він хоч і був тихим і спокійним, боязким, слухняним, викоханим своїми батьками хлопцем, та все ж він підло вчиняє з Федьком, звинувачує його у всіх негараздах. Щодо Толі, Федько кличе його Толькою, по-приятельськи, це ім'я хоч і приємне, м'яке, і делікатне, проте воно зовсім не підходить підлому, брехливому і хитрому хлопчикові, яким виявився Толька.

У В. Винниченка дуже вдало виходить змальовувати внутрішній світ головних героїв завдяки зовнішнім прикметам його вираження, підбираючи правильний прийом портретної характеристики дитини. Для виділення індивідуальних особливостей героїв своїх дитячих оповідань В. Винниченко застосовує тропи. Ці способи художньої експресії настільки значущі і красномовні, що стають помічниками для читачів, аби вони «подивилися» на героїв і були поруч.

Важливе значення В. Винниченко приділяє портретній художній деталі, вона стає активним складником поезики митця.

Оповідання Володимира Кириловича містять велику кількість порівнянь, котрі письменник час від часу дублює або ж спрямовує в інший твір, переінакшивши якусь особливість. Наприклад: *«Який любий, затишний цей набурмосений голос»* [6, с. 13], *«пострибав униз як чорненький, кругленький жучок»* [6, с. 347], *«Святі на іконах гойдаються собі туди-сюди як на гойдалці...»* [6, с.13], *«І Льонька так спокійно, так байдуже сказав про це, неначе про пачку цигарок»* [6, с. 94], *«... матері ж він боявся так само, як торішнього снігу.»* [6, с. 95], *«... неначе щось здушили в собі й не випускали.»* [6, с. 98], *«Аж дзижчала пилка, як перелякана бджола в соломі.»* [6, с. 140], *«Бо наб'ю, як собаку.»* [6, с. 147].

Широкого використання у дитячих творах письменника набувають також епітети та метафори. Ці тропи дають змогу читачеві повніше і краще уявити якусь подію чи явище, описане в оповіданні. Можна навести такі приклади використання епітетів: *«червоні сутінки»* [6, с. 91], *«тепла, густа тиша»* [6, с. 92], *«...малинова смуга, як величезна скибка стиглого кавуна.»* [6, с. 93], *«... витріщив на Ланку свої мишачі оченята.»* [6, с. 94], *«Льоня засміявся. (Зуби в нього були широкі, буйні...»* [6, с. 96], *«Ну, а третій брат, здоровенний та дурний...»* [6, с. 131], *«...жив у паршивеньких хатах та квартирах, холодних, вогких, тісних.»* [6, с. 131], *«Хороший такий дідусь, ясний, та добрий, та розумний»* [6, с. 134]. Метафори: *«... а він у темному, глухому лісі.»* [6, с. 134], *« А з квіточок почали виростати дідові діти...»* [6, с. 135], *«... гратка ляже...»* [6, с. 142], *«працю гірку свою»* [6, с. 144], *«Близня мертвими ногами попленталась до кухні...»* [6, с. 152]

Подекуди зустрічаються і жаргонізми: *«Та пришить солдатюгу!»* [6, с. 148], *«Та що ти мені тут патякаєш, шмаркачу!»* [6, с. 151], *«... так на місці гада й покладу.»* [6, с. 152]

Поетика дитячих оповідань Володимира Винниченка включає в себе такі найголовніші прийоми: прийом протилежностей; прийом очуднення; прийом зненацька завершеного твору.

Прикладом прийому протилежностей (контрасту) в дитячих текстах може стати оповідання «Федько-халамидник», у якому письменник створює двох абсолютно різних головних героїв: Федька та Толю, на прикладі характерів і вчинків яких, можна простежити різницю між добром і злом, брехливістю і чесністю, силою і слабкодухістю. Лейтмотивом мистецького сприймання В. Винниченка є його звертання до природи – початкового ключа життя, от звідки таке широке застосування засобу очуднення.

Раптове завершення твору та проведення паралелі між рисами характерів персонажів та схожістю проблематики роблять оповідання набагато цікавішим в очах читачів і спонукають їх до співпраці з письменником. Ми неначе весь час знаходимося на межі розв'язки конфлікту оповідання, але ніяк не можемо перейти її до кінця. На нашу думку, це і є одною з основних причин, чому твори письменника завжди залишаються актуальними і ніколи не надокучають, і навіть якщо перечитати твір хоч декілька, чи навіть більше разів, все одно буде цікаво це зробити знову.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи усе вищезазначене, можемо зробити висновки.

Дефініція дитяча література позначає комплекс творів як художнього, так і нехудожнього характеру встановлених для читання дітьми різних вікових категорій (і створених з урахуванням специфіки дитячої психології). Твори дитячої літератури є предметом видань для дітей. Дитяча література почала активно розвиватись на зламі XIX – XX століття. Усе більше і більше письменників цікавилось написанням дитячих творів. Видавались дитячі журнали, газети. Влада почала приділяти велику увагу вихованню та навчанню дітей, прищепленню інтересу і любові до літератури. Художня дитяча література вважалася одним із засобів виховання. Адже читаючи дитячі твори, у дитини розвивається уява, вона розмежовує добро і зло, аналізуючи вчинки персонажів. На дитячу тематику найбільше писали західноукраїнські письменники такі як: В. Стефаник, М. Черемшина, С. Ковалів, Уляна Кравченко. Письменники у своїх творах підіймали теми сирітства та збіднілих селян, тобто змальовувались теми, які були актуальними на той час.

Думки критиків і літературознавців щодо дитячої творчості Володимира Винниченка різні, проте їх не багато. Дехто вважає письменника дуже талановитим, підкреслюючи його нову для того часу манеру письма, цікаві образи і сам сюжет твору, який є дуже динамічним. Деякі критики підмічають, що письменника цікавить саме психологія дитини, розкриття її характеру, а на це здатен не кожен письменник і це насправді так. Твори митця побудовані на контрастах, герої часто протиставляються один одному за характером, соціальним статусом, письменник загострює на цьому увагу читача, не всім критикам це до вподоби. Але все ж таки більшість літературознавців позитивно відгукуються про творчість Володимира Винниченка для дітей, наголошуючи на тому, що лише талановитий письменник зможе так яскраво зобразити всю палітру почуттів дітей, які

потрапляють у різноманітні приємні і неприємні пригоди, майстерно зобразити емоції дитини та її внутрішні переживання.

У роботі досліджувалась творчість Володимира Кириловича Винниченка, ведучи мову про думки порівняно проблематику дитячих творів інших письменників. Проаналізувавши твори відомих українських письменників XIX –XX століття: Марка Вовчка, Михайла Коцюбинського, Спиридона Черкасенка, Степана Васильченка, можна казати про те, що майже усі твори Винниченка схожі за проблематикою з творами інших письменників. Широко розвинені проблеми сирітства, знущань над дітьми, як однолітками, так і дорослими людьми, проблема дружби і родинних стосунків, проблема неслухняності дітей, проблема бідності, соціальної нерівності, кріпосництва.

У реальному житті теж було місце бідності селян, соціальній нерівності, саме тому, мабуть теми багатьох письменників були саме про це.

Ознайомившись із малою прозою В. Винниченка, можемо з певністю сказати, що це один із найвизначніших дитячих письменників. Його перу належать 11 оповідань для дітей, які славляться своєю щирістю, простотою, повчальністю та несподіваними подіями, що відбувається з маленькими героями. У своїх дитячих оповіданнях автор багато уваги приділяє душевному стану героя, його переживанням та почуттям. Зазвичай це діти з простих селянських родин, діти сироти та наймити, які своїми пригодами захоплюють не лише маленьких читачів, а й дорослих людей. Оповідання наповнені дитячою довірливістю та поглядами на життя.

Кожний твір є своєрідним художнім дослідженням життя, психіки дитини. У творах завжди присутній реальний побут, у якому жили діти трудящих, роль батьків, школи, вулиці, вимальовуються неоднакові характери дітей та дорослих.

Проаналізувавши дитячі оповідання В. Винниченка, можемо зробити висновок, що основними в них є: проблема тяжкої долі дитини, сирітства

(«Віють вітри, віють буйні...», «Та немає гірш нікому»); бідності й соціальної нерівності («Ой випила, вихилила...», «Віють вітри, віють буйні...», діалогія «Гей, не спиться», «Гей, чи пан, чи пропав», «За Сибіром сонце сходить...», «Кумедія з Костем», «Федько-халамидник»); хитрості і винахідливості маленьких героїв («Гей, хто в лісі, обізвся...», «За Сибіром сонце сходить...», «Ой випила, вихилила...», «Та немає гірш нікому...»), дружби («За Сибіром сонце сходить...», «Ой випила, вихилила...», «Та немає гірш нікому...»), діалогія «Гей не спиться...», «Гей чи пан, чи пропав...»); самопожертви і вірності дітей («діалогія «Гей не спиться...», «Гей чи пан, чи пропав...», «Та немає гірш нікому...»); батьків і дітей («Гей, хто в лісі, обізвся...», «За Сибіром сонце сходить...», «Кумедія з Костем», «Федько-халамидник»); раннього дорослішання дітей унаслідок певних обставин («Ой випила, вихилила», «діалогія «Гей не спиться...», «Гей чи пан, чи пропав...»); смерті маленьких героїв («Кумедія з Костем», «Федько-халамидник»).

Дитячі оповідання В. Винниченка зі збірки «Намисто» вирізняється тим, що назви цих творів мають фольклорне походження (узяті з народнопісенного арсеналу). Але це не просто номінації. Народні пісні, на які покликається митець, тісно пов'язані з сюжетом твору чи із певним персонажем. У малій прозі письменникові властива динамічна фабула, в основі якої – захоплююча історія, випадок чи різноманітні екстремальні обставини, які не залишають байдужими читачів.

Важливим елементом поетики письменника виступає портретна деталізація. Оповідання містять багато порівнянь та епітетів.

Для дитячих оповідань письменника характерні: проста композиція, невеличкий обсяг, розповідь у творах ведеться переважно від третьої особи, це робить твір більш об'єктивним, ефект присутності в оповіданнях досягається завдяки тому, що розповідь твору ведеться у теперішньому часі.

Єдність часу і простору оповідань лінійна, дія розвивається майже без змін у хронотопі.

Слід зазначити, що одним з ключових елементів поетики створення характерів персонажів в оповіданнях Винниченка є психологізм. В. Винниченко у своїх творах перш за все намагався детально показати внутрішній світ дитини, її емоції, думки, почуття, мрії. В оповіданнях митця значна увага приділяється долі звичайної людини, сюжет твору яскравий і динамічний, митця цікавить насамперед внутрішній світ героїв, він заглиблюється у психіку своїх персонажів і аналізує їх вчинки.

Основними рисами поетики дитячої творчості Володимира Винниченка є :

- приділення значної уваги внутрішньому світу персонажів, їх переживанням, емоціям, думкам;
- правдивість оповіді;
- значна увага до внутрішнього мовлення героїв.

У поетиці В. Винниченка ми можемо виділити три найголовніші засоби: контрасту, очуднення, несподіваного закінчення твору.

уживані для характеристики й індивідуалізації персонажів, змалювання картин, визначення явищ, речей та інтер'єру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богачевська Л. Художнє втілення дитячих образів у творчій традиції Чарльза Діккенса та Володимира Винниченка. *Зарубіжна література в НЗ*. 2004. № 3. С. 14 – 17.
2. Бородовська М. Образ страху в оповіданнях «Хо» М. Коцюбинського та «Віють вітри, віють буйні...» В. Винниченка. *Неоміфологізм в українській і світовій літературах»: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції / [редактори-упорядники Алла Демченко, Тетяна Цепкало]. Херсон: ХДУ, 2019. С.25-31.*
3. Брайко О. В. Поетика прози В. Винниченка 1900-1910-х років : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10. 01. 01 «Українська література». Київ, 2002. 18 с.
4. Васильченко С. «Басурмен» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1135>
5. Васильченко С. Дома [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1127>
6. Винниченко В.К. Намисто: оповідання / передм. С. А. Крижанівського. Київ: Веселка, 1989. 380 с.
7. Вовк О. Емоційний потенціал дитячих оповідань Володимира Винниченка. журн. *Літературознавство. Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 2, 2015. С. 193 – 198
8. Гермайзе О. Рання творчість В. Винниченка. *Винниченко В. Вибрані твори*. Київ, 1927. С. 7.
9. Гнідан О., Дем'янівська Л. Володимир Винниченко. Життя, діяльність, творчість: навч. посіб. Київ: Четверта хвиля, 1996. 254 с.

10. Головка Л.М. Знедолене дитинство : урок компаративного аналізу за повістю В. Короленка «Діти підземелля» та оповіданнями Б. Грінченка, М. Коцюбинського, В. Винниченка: методичний матеріал. *Всеосвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2007. № 12. С. 4–11.
11. Дем'янівська Л. І складний дитячий світ: проза про дітей Володимира Винниченка. *Література. Діти. Час*. Київ: Веселка, 1989. С. 52 – 55.
12. Єфремов С. Історія українського писемства. Київ, 1995. 688 с.
13. Жиленко І. Р. Дитяча тематика в емігрантській малій прозі В. Винниченка й А. Аварченка. *Філологічні трактати*. Суми, 2017. Т. 9. № 4. С. 146 – 154.
14. Історія української літератури. Кінець ХІХ–початок ХХ ст. : у 2 кн.: підручник / за ред. О. Гнідан. Київ: Либідь, 2006. Кн.2. 496 с.
15. Кам'яницький О. Володимир Винниченко: нарис літературної характеристики. *Нова Зоря*. Львів, 1928. Ч. 18. С. 6.
16. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. Київ: Академія, 2016. 350 с.
17. Кіліченко Л. М. Українська дитяча література: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1988. 263 с.
18. Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець ХІХ – поч. ХХІ ст. : у 10 т. : підручник / Ю. Ковалів. – Т.1. : У пошуках іманентного сенсу. – К. : ВЦ Академія, 2013. – 512 с.
19. Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець ХІХ – поч. ХХІ ст. : у 10 т. : підручник / Ю. Ковалів. – Т.2. : У пошуках іманентного сенсу. – К. : ВЦ Академія, 2013. – 624 с.
20. Кончіц І. Володимир Винниченко (ескіз). *Українська хата*. 1910. Ч. 3. С. 170.

21. Костюк І. Володимир Винниченко та його доба. Нью-Йорк, 1980. 283 с.
22. Костюченко В. Літературними стежками: нарис історії української літератури для дітей ХХ ст. Київ, 2009. 344 с.
23. Малець Л. Світ дитячої душі у творчості В. Винниченка (за матеріалами збірки «Намисто»). *Українська мова та література*. 1997. № 4. січень. С. 1–2.
24. Мацевко Л. Засоби характеротворення в малій прозі В. Винниченка. *Дивослово*. 2000. № 4. С. 11 – 17.
25. Панченко В. «Бо я – українець»: Передмова. *Винниченко В. Раб краси*. Київ: Веселка, 1994. С.3-21.
26. Пасічник Євген, Слоньовська Ольга. Українська література. Київ: Освіта, 2001. 320 с.
27. Погорілий С. Деякі особливості поетики В. Винниченка. *Дивослово*. 1995, № 9. С. 3 – 12.
28. Присяжнюк С. Особливості поетики дитячої прози Володимира Винниченка (на матеріалі збірки «Намисто»). *Наукові записки. Серія: філологічні науки. Вип. 92*. Кіровоград 2010, С. 22 – 27.
29. Присяжнюк С. Пейзаж як засіб розкриття характерів і душевних станів (на матеріалі дитячих оповідань В. Винниченка). *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. Київ, 2005. Вип. 8 с. 236 – 240.
31. Присяжнюк С. Психологізм дитячих оповідань В. Винниченка (принципи і засоби зображення характерів): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10. 01. 01 «Українська література». Кіровоград, 2006. 20 с.
32. Ситченко А. Комбінований аналіз оповідання «Федько-халамидник»: журн. *Українська література в загальноосвітній школі*. Київ, 2004. № 3. С. 22 – 27.

33. Скобелева-Сологуб Н. Володимир Винниченко про дітей і для дітей. *Слово і час*. Київ, 1999. № 7. С. 60 – 64
34. Фащенко В. В. У глибинах людського буття. *Літературознавчі студії*. Одеса, Маяк, 2005. 640 с.
35. Чепурко О. М. Образи дітей в українській малій прозі кінця XIX – початку XX століття. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2004. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1665/1/15.pdf>
36. Черкасенко С. Безпритульні: оповідання [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=12642>
37. Черкасенко С. Гараськів Великдень: оповідання [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=12651&page=2>
38. Черкасенко С. Маленький горбань: оповідання [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3914&page=3>
39. Юнг К. Психологія та поезія. *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* Львів, 1996. 636 с.
40. Яценко Т. Суперечності в родинному вихованні за оповіданням В. Винниченка «Федько-халамидник». *Українська література в загальноосвітній школі*. Київ, 2001, № 5. С. 10 – 15.
41. <https://www.docsity.com/ru/opovidannya-volodimira-vinnichenka-dlya-ditey-konspekt-pedagogika/328390/>
42. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC>
43. http://ukrlit.org/vynnychenko_volodymyr_kyrylovych
<http://studentam.net.ua/content/view/8373/97/>

ДОДАТОК А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, _____,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

(дата)

(підпис)

(ім'я, прізвище)